Geostanowiska

Obszar zajmowany przez województwo śląskie cechuje się wysokim stopniem **georóżnorodności.** Jest ona naturalnym zróżnicowaniem powierzchni Ziemi, obejmującym budowę geologiczną, rzeźbę terenu, gleby oraz wody podziemne i powierzchniowe (Chybiorz i Tyc, 2012). Sama georóżnorodność jest efektem działalności naturalnych procesów rzeźbotwórczych (zarówno endo-, jak i egzogenicznych), modyfikowanych niekiedy przez człowieka. Jej przejawem są natomiast **geostanowiska.** Są to obiekty przyrody nieożywionej o walorach naukowych, poznawczych, edukacyjnych i estetycznych. Podstawowy podział geostanowisk odnosi się do walorów, które prezentują – stąd dzieli się je na geostanowiska geomorfologiczne (interesujące formy terenu), geostanowiska geologiczne (dostępne do obserwacji naturalne lub sztuczne profile geologiczne) oraz geostanowiska hydrologiczne (związane z szeroko rozumianą hydrosferą; mogą to być źródła, wodospady, zbiorniki wodne itd.).

Oprócz tego podstawowego podziału istnieją również bardziej szczegółowe; poniższa tabela przedstawia ten stosowany przez Państwowy Instytut Geologiczny - Państwowy Instytut Badawczy (PIG-PIB).

Tab. Podział geostanowisk wraz z przykładami poszczególnych typów w województwie śląskim

Typ geostanowiska	**Przykład w woj. śląskim**
element rzeźby – forma akumulacji	Źródła pulsujące w dolinie Białki Lelowskiej
element rzeźby – forma denudacyjna	Skałka Kazalnica w Suliszowicach
obiekt wodny	Wywierzysko w Mstowie
pozostałość górnictwa	Sztolnia Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach
stanowisko paleontologiczne	Glinianka w Lisowicach (Lipiu Śląskim)
stanowisko występowania interesujących minerałów lub skał	-
odsłonięcie geologiczne naturalne	Żwirowce ilaste w potoku Janoszka k. Kamesznicy
odsłonięcie geologiczne sztuczne	Kamieniołom Sztajbruch w Rudzie Śląskiej
inny	Głaz narzutowy Oskara Michalika (Rybnik)

Na terenie województwa śląskiego wyznaczono 270 geostanowisk, zakwalifikowanych do ośmiu typów. Z uwagi na niejednorodność cech środowiska na obszarze województwa ich rozmieszczenie nie jest równomierne. Szczególnie dużo jest ich na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej oraz w Beskidach, na pozostałej części województwa są rzadsze i na ogół występują pojedynczo. Stosunkowo wiele jest ich natomiast w obrębie miast konurbacji górnośląskiej.

Formy akumulacji reprezentowane są przez pojedyncze geostanowisko – Źródła pulsujące w dolinie Białki Lelowskiej. Jest to kompleks źródeł ascensyjnych (podpływowych) wykształconych w zboczu doliny rzecznej zbudowanym z utworów kredowych. Nazwę zawdzięczają pulsującym, wydajnym wypływom wód, zwanym „gotowaniem się piasku".

Formy denudacji są jednym z najliczniejszych typów geostanowiska w obrębie województwa śląskiego; aktualnie (lipiec 2024 r.) jest ich 103. Są to w przeważającej mierze skałki, góry i wzgórza, takie jak np. Góra Ostrężnik czy skałka Diabli Kamień w Łodygowicach. Oprócz nich do tego typu zalicza się również jaskinie, takie jak Jaskinia Wiślańska w pobliżu przełęczy Salmopol oraz osuwiska, takie jak Osuwisko w Pielgrzymowicach.

Obiekty wodne są umiarkowanie licznym (38 obiektów) typem geostanowiska. W przeważającej mierze należą do nich różnego typu źródła, w tym wywierzyska (źródła krasowe). Należą do nich np. źródło Karola w Ustroniu czy wywierzysko w Strzemieszycach, ale również obiekty takie jak Kaskady Godulskie Białej Wisełki czy Jezioro Krasowe w Kusiętach.

Pozostałości górnictwa to 16 geostanowisk położonych w większości w środkowej części województwa. Stanowią one efekty wielowiekowej działalności człowieka ukierunkowanej na eksploatację złóż surowców mineralnych. Należą do nich różnego typu obiekty związane z górnictwem, np. hałda Szarlota w Rydułtowach, skansen „Królowa Luiza" w Zabrzu czy pozostałości dawnej eksploatacji rud ołowiu, srebra i cynku w Reckim Lesie w Dąbrowie Górniczej.

Naturalne odsłonięcia geologiczne są stosunkowo nielicznym (13 obiektów) typem geostanowiska, charakterystycznym dla południowej części województwa. Są to obiekty, w których profile geologiczne możliwe do obserwacji powstały w wyniku procesów naturalnych, bez ingerencji człowieka. Należą do nich np. Wodospad Dusica w Beskidzie Małym, Łupki istebniańskie górne w potoku Janoszka k. Kamesznicy czy Skała Czarownic k. Hucisk.

Sztuczne odsłonięcia geologiczne są liczniejsze od swych odpowiedników o genezie naturalnej. Na tę kategorię składa się 51 obiektów rozsianych po całym województwie. Należą do nich głównie kamieniołomy, takie jak Kamieniołom w Kozach, lecz do tego typu geostanowiska zalicza się również pozostałości górnictwa surowców sypkich, takie jak Piaskownia Zaborze czy Pustynia Siedlecka. Do tego typu zaliczono ponadto Wychodnię piaskowców karbońskich w Rydułtowach.

Stanowiska paleontologiczne są w województwie śląskim reprezentowane jedynie przez 5 obiektów, lecz jest to jeden z najbardziej interesujących typów geostanowiska. Należą do niego obiekty, w których można obserwować pozostałości pradawnych organizmów, zamieszkujących niegdyś Ziemię. Dwa tego typu stanowiska to jaskinie (Komarowa w Olsztynie oraz Stajnia k. Niegowej), kolejne dwa to glinianki (Lipie Śląskie oraz w Grodzisku w gm. Wręczyca), a jedno to powstała w dawnym kamieniołomie, Geosfera w Jaworznie.

Do typu **inne** zaliczono geostanowiska, których nie sklasyfikowano w obrębie żadnej z wyżej wymienionych kategorii. Znaleźć można je w każdej części województwa, a należą do nich obiekty takie jak: głazy narzutowe (np. w Łabędach czy w Kaletach), niektóre jaskinie (np. Jaskinia Ostrężnik czy Szachownica), studnia krasowa w Dudniku czy Trójkąt Trzech Cesarzy między Mysłowicami i Sosnowcem, który oprócz wartości historycznej jest również miejscem ciekawego fenomenu przyrodniczego – mieszania się rzek o różnej barwie.

Ostatnim typem geostanowiska są **stanowiska występowania interesujących minerałów i skał**, których dotychczas nie wyznaczono w obrębie województwa. Katalog geostanowisk jest jednak otwarty i na bieżąco aktualizowany, zatem nie jest wykluczone, iż w przyszłości tego typu geostanowiska zostaną wyznaczone także w województwie śląskim. Należy jednak zauważyć, że pod ten typ geostanowiska wpisują się te, które zaliczono do kategorii inne, a dotyczy to głazów narzutowych i bloku piaskowca karbońskiego.

Geostanowiska nie stanowią osobnej formy ochrony prawnej. Nie posiadają więc zdefiniowanego zestawu działań ochronnych ani katalogu zakazów. Część geostanowisk położonych jest jednak na terenie istniejących obszarowych form ochrony przyrody, takich jak parki krajobrazowe czy obszary chronionego krajobrazu. Aktualnie 156 geostanowisk chronionych jest pośrednio w ten sposób. Ponadto niektóre geostanowiska są chronione bezpośrednio, jako pomniki przyrody, a nawet rezerwaty przyrody. W ten sposób ochroną objętą jest 48 geostanowisk. Łącznie ochroną objętych jest zatem ¾ wszystkich geostanowisk w województwie śląskim. Poza formami ochrony prawnej pozostaje 66 obiektów, spośród których 12 wskazanych zostało przez PIG do objęcia ochroną; są to w większości dawne kamieniołomy (np. kamieniołom dolomitu w Imielinie).

Stan większości geostanowisk (236 stanowisk)[1] w województwie śląskim określany jest jako zadowalający i niewymagający zabiegów konserwacyjnych czy zabezpieczających. Niewielka część obiektów jest jednak w gorszej kondycji i wymaga podjęcia tego typu zabiegów dla zachowania lub przywrócenia ich właściwego stanu.

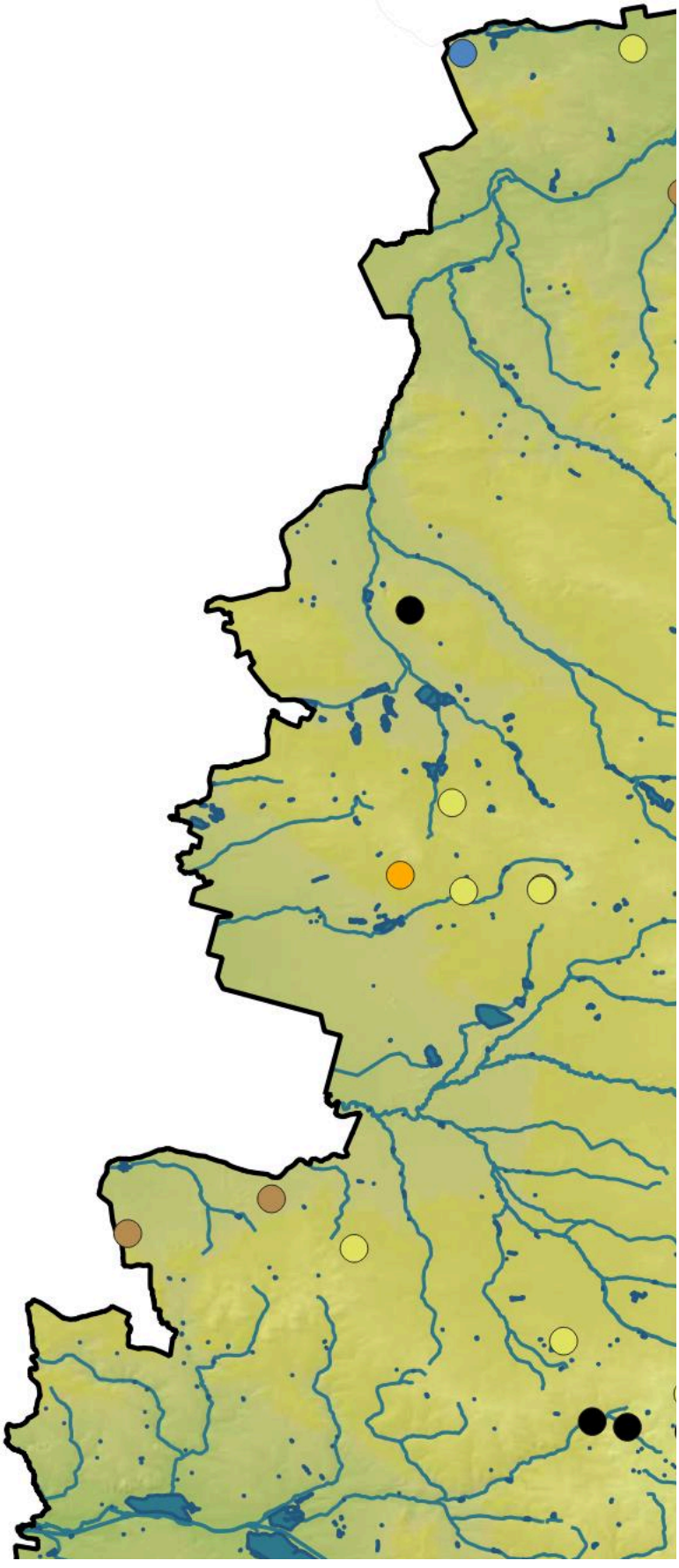
Rejestr geostanowisk prowadzi PIG-PIB. W formie mapowych usług sieciowych dostępny jest pod adresem https://geologia.pgi.gov.pl/geostanowiska/. Pliki w formacie .shp (shapefile) bezpłatnie do pobrania znajdują się na stronie https://dm.pgi.gov.pl/.

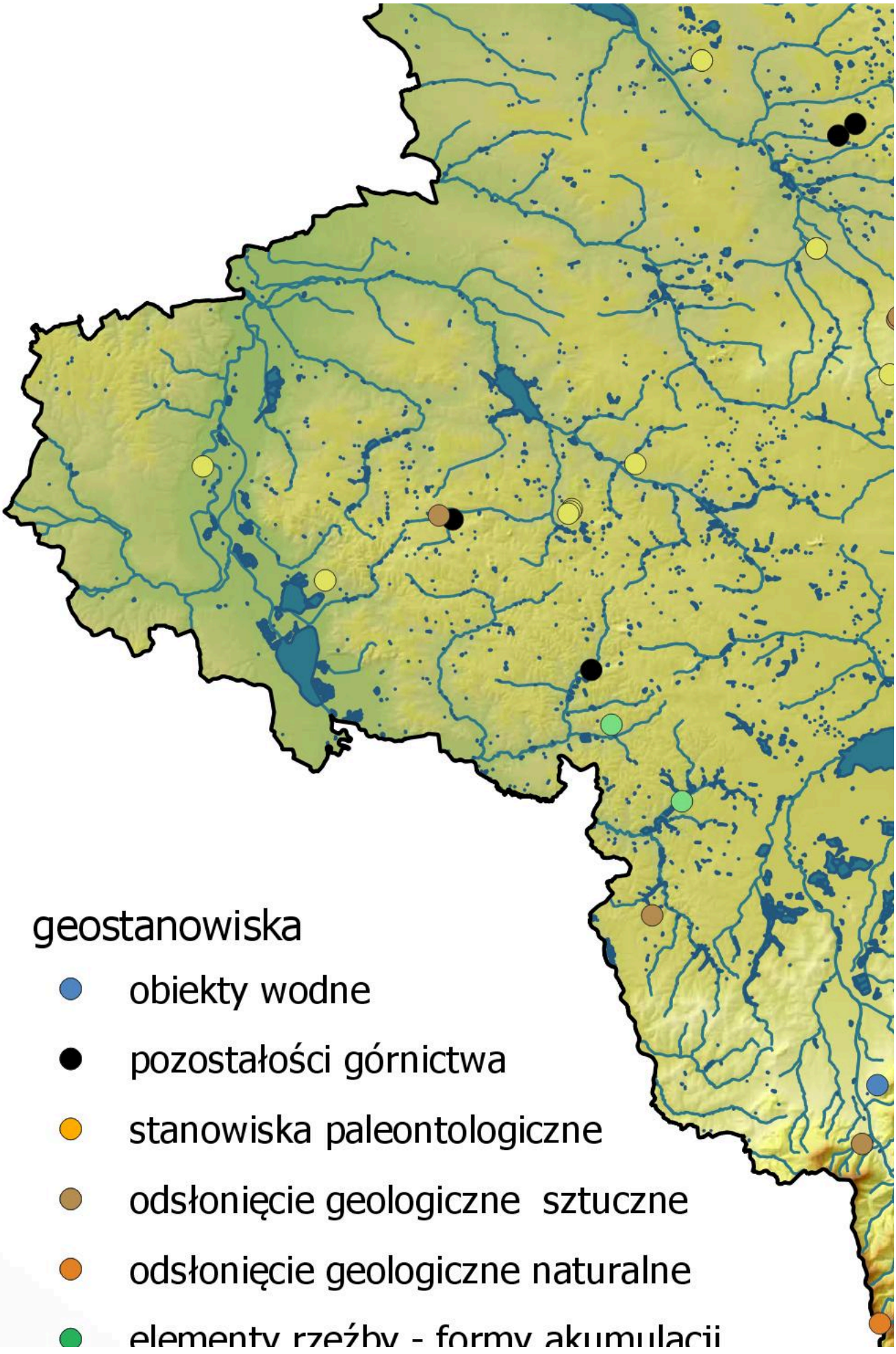
Zobacz:

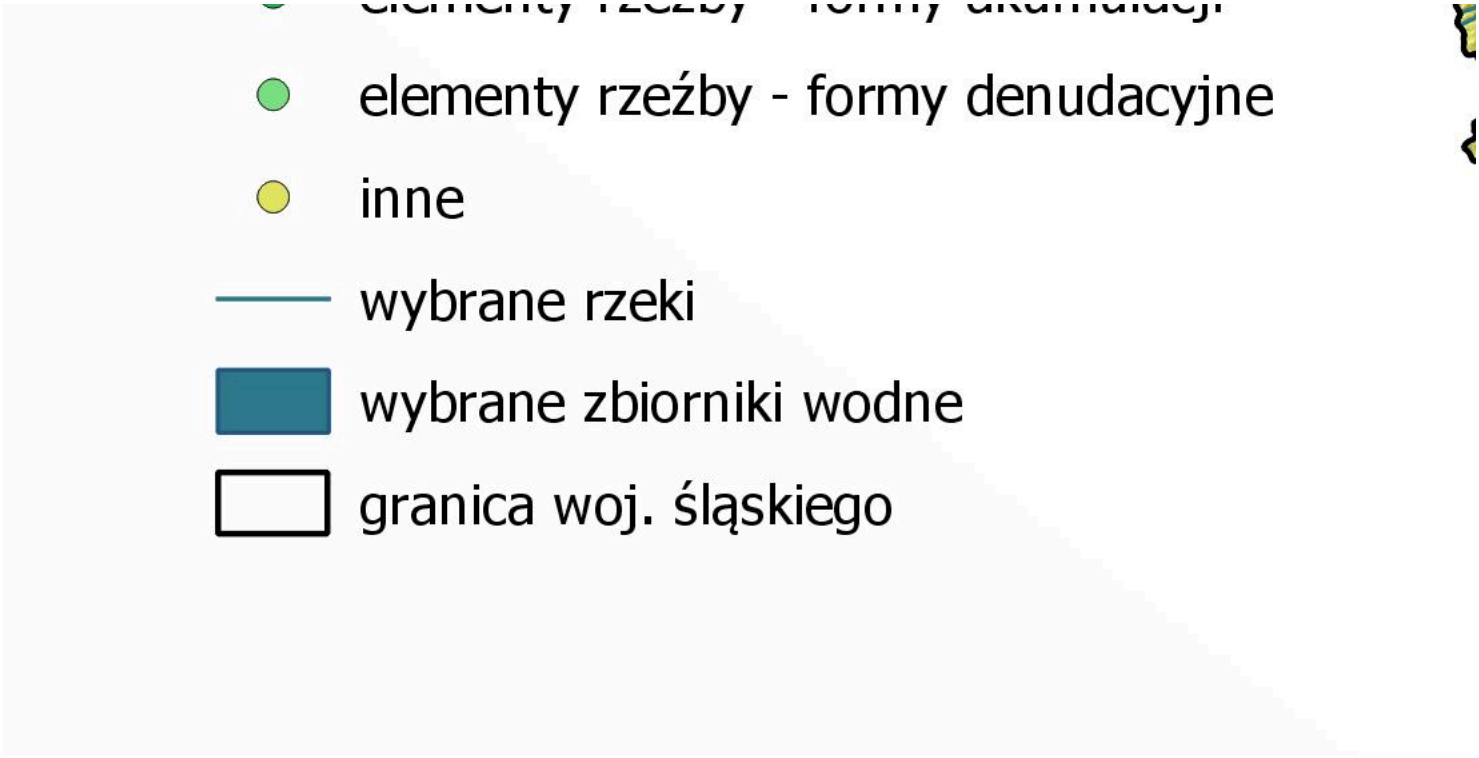
Centralny Rejestr Geostanowisk Polski (CRGP) PIG-PIB

Centralna Baza Danych Geologicznych (CBDG) PIG-PIB

Mapa. Geostanowiska w województwie śląskim

geostanowiska
obiekty wodne
pozostałości górnictwa
stanowiska paleontologiczne
odsłonięcie geologiczne sztuczne
odsłonięcie geologiczne naturalne
elementy rzeźby - formy akumulacji

[1] https://geologia.pgi.gov.pl/geostanowiska/ [dostęp: 05.07.2024]

Źródła:

- Chybiorz R., Tyc A, 2012, Raport o przyrodzie nieożywionej województwa śląskiego, [w:] Parusel J. B. (red.), Raporty Opinie 6 - Strategia ochrony województwa śląskiego do roku 2030, 1, Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Katowice.
- Centrala Baza Danych Geologicznych (CBDG) Państwowego Instytutu Geologicznego - Państwowego Instytutu Badawczego (PIG-PIB), pod adresem https://baza.pgi.gov.pl/
- Rejestr geostanowisk Państwowego Instytutu Geologicznego - Państwowego Instytutu Badawczego (PIG-PIB), pod adresem https://geologia.pgi.gov.pl/geostanowiska/
- mapa - opracowanie własne na podstawie Centralnego Rejestru Geostanowisk Polski (CRGP), pochodzącego z Centralnej Bazy Danych Geologicznych (CBDG) PIG-PIB; podkład stanowi numeryczny model terenu z projektu ISOK (usługa wms udostępniana w serwisie geoportal.gov.pl); stan na 2024 r.

Czytaj więcej:

Budowa geologiczna województwa śląskiego [w:] Przyroda Górnego Śląska 101/2020 - dostęp online w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej

Romańczyk i in. 2015. Opracowanie ekofizjograficzne do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego. Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Katowice, ss. 662 (msk.).

Załączniki

Przyroda Górnego Śląska 101/2020	PDF, 2.33 MB	

Dodana: 13 stycznia 2025 11:57 Zmodyfikowana: 17 lutego 2025 10:02